

Близнюк В.В.

завідувач відділу, д.е.н, старший науковий співробітник,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАНУ»

Яценко Л.Д.

головний консультант, Національний інститут
стратегічних досліджень

ТРУДОВА МОБІЛЬНІСТЬ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДУКТИВНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ

В світлі світових тенденцій можна стверджувати, що динаміка та стан ринку праці генерують вимоги до робочої сили, де важливе місце належить трудовій мобільності. Трудова мобільність, як здатність працівників пристосовуватися до динамічних умов виробництва, готовність до професійно-кваліфікаційного розвитку та переміщення в економічному та географічному просторі, є важливою умовою збалансування попиту та пропозиції робочої сили на ринку праці, збільшення обсягу доступних робочих місць, підвищенню ймовірності успішно реалізувати набуті професійно-кваліфікаційні навички, підвищення продуктивності праці, зростання рівня життя та забезпечення економічного зростання в цілому [1, 2, 3]. Проявами переміщення робочої сили є зміна виду зайнятості, території чи роботодавця. За суттю трудова мобільність поділяється на секторальну, що включає рух населення між підприємствами державного та недержавного секторів економіки; галузеву — переміщення працівників між підприємствами однієї або різних галузей; професійну, що пов'язана зі зміною професії, посади, кваліфікації працівника як на даному підприємстві, так і при переході на інше місце роботи; географічна мобільність, що пов'язана з переміщенням на нове місце проживання. Залежно від напрямку дії мобільність може бути горизонтальною, коли при переміщенні працівника його статус не змінюється, і вертикальною зі зміною статусу.

Трудова мобільність, як деперсоніфікований процес характеризується обсягом, інтенсивністю та напрямками найважливіших потоків руху, певним соціальним механізмом, рушійними силами, прямими наслідками для суспільства.

На формування трудової мобільності впливають, насамперед, динамічні процеси, пов'язані зі зміною вимог на ринку праці у зв'язку з якісними та структурними перетвореннями економіки та зміною вимог роботодавців до наявності конкретних якостей про-

фесійної мобільності. Ринок праці неможливо розглядати відокремлено від економіки. Тому степінь формування і соціалізації трудової мобільності пов'язана з вимогами до робочої сили, що формуються в процесі якісних та структурних змін в економічній системі. Значний вплив на формування трудової мобільності здійснює дія мотиваційних факторів в ринковій економіці. Механізми мотивації трудової мобільності безпосередньо пов'язаний із державним стратегічним регулюванням сфери формування та розвитку робочої сили. У зв'язку з цим особливу значущість набуває державного регулювання сфер освітньої та професійної підготовки, конкурентоспроможних на ринку праці, та акцент в економічній політиці уряду на вирішення соціальних проблем. Вагомими у цьому контексті є дієвість механізмів стимулювання у сфері прикладання праці; політика, спрямована на створення сприятливих умов для соціалізації, орієнтацію на вільний вибір щодо особистого розвитку та сфери прикладання праці; на реалізацію принципу соціальної справедливості. Інтенсивність трудової мобільності в сучасних умовах зростає у значній мірі за рахунок гнучкості ринку праці, структурних зрушень в економіці та глобальному посиленню конкуренції. Саме ці три фактори є визначальними в площині розвитку трудової мобільності.

Сформовані протягом останніх десятиліть провали на ринку праці України (структурні диспропорції, низька ціна робочої сили, надмірна експансія неформальної зайнятості, її тісне переплетіння з формальною, відсутність належного соціального захисту працівників, недостатні темпи зростання кількості робочих місць і незадовільні їх якісні характеристики) посилюють волатильність вітчизняного ринку праці та напруженість у суспільстві. З розгортанням військової агресії РФ у 2014 р. серед основних факторів погіршення економічної ситуації стали: руйнація інфраструктури на територіях промислових регіонів, де відбуваються бойові дії, та дезорганізація усталених виробничих зв'язків і критично важливих постачань ресурсів; ускладнення внаслідок загострення політичної ситуації відносин з основними торгівельними партнерами, що призвело до часткової втрати зовнішніх ринків; погіршення інвестиційного клімату, що призвело до зменшення обсягів інвестиційних потоків; скорочення внутрішнього попиту внаслідок спаду виробничих процесів та падіння купівельної спроможності населення. Найвідчутнішими для суспільства наслідками військової агресії в цей період стали соціальні, що вимірюються, насамперед, кількісними і якісними втратами самого цінного ресурсу країни — людського потенціалу. Розгортання військових дій

на території України і пов'язані з цим економічні потрясіння призвели до виникнення нових та загострення існуючих проблем на ринку праці.

Початок повномасштабної війни вніс суттєві зміни в функціонування вітчизняної економіки та ринку праці. Руйнація економічних об'єктів, бойові дії на значній частині території держави, пошкодження інфраструктури призвели до повного чи часткового припинення діяльності підприємств, виникнення проблем в організації роботи бізнесу та проблем логістики, падіння споживчого попиту. За результатами дослідження групи Gradus Research з початку військової агресії до 22 березня 2022 року в країні зупинили, уповільнили чи звузили свою діяльність 86 % компаній, з них: 48 % працює частково чи майже не працює та працювали як і раніше лише 13 % [4]. Воєнні дії змусили значну частину населення покинути своє постійне місце проживання, їх частка сягає біля 27 %, зокрема, серед населення віком 18-24 та 25-34 відповідно 36 та 34 %. З причин звуження поля прикладання праці та у зв'язку зі зміною місця проживання погіршилась ситуація у сфері зайнятості та доходів працюючого населення. Станом на 17 березня 100 і більше відсоткове залучення персоналу в порівнянні з довоєнним періодом заявляли лише 17 % підприємств, від 70 до 99 % підприємств до роботи залучали 10 % персоналу. Результати опитування показали, що у березні поточного року серед опитаних 38 % не мали роботу, 57 % були працевлаштованими, серед останніх 45 % мали роботу і працювали, решта не працювали при збереженні місця роботи. З числа працевлаштованих 21 % отримували заробітну плату та були впевнені, що виплати збережуться і в майбутньому періоді, а 42 % з них її отримували, але не мали ніяких гарантій щодо збереження виплат у наступні місяці.

Через складну ситуацію, що склалась у сфері зайнятості України, та значний вплив працездатного населення з ринку праці, в тому числі — до лав Збройних сил України, сил територіальної оборони, волонтерських організацій, зростає потреба у максимально раціональному використанні робочої сили та забезпеченні сприятливого рівня адаптивності працездатного населення до змін на ринку праці.

Тому, для України підвищення зайнятості у воєнний час і період економічного відновлення вкрай важливим залишається забезпечення мобільності робочої сили, що сприятиме зміцненню її адаптивності, конкурентоспроможності, а також підвищенню рівня її використання. Трудова мобільність, що визначає якісну характеристику робочої сили, її потенційну здатність до зміни

функцій у виробництві матеріальних і нематеріальних благ, готовність до професійно-кваліфікаційного зростання, освоєння нових професій, здатність адаптуватись в динамічних виробничих умовах має забезпечити спроможність функціонування підприємств, що знаходяться поза зоною бойових дій та переміщених з небезпечних територій.

У повоєнний період необхідність мобільності робочої сили буде зумовлена перспективою забезпечення продуктивної зайнятості та підвищення конкурентоспроможності робочої сили в умовах структурної трансформації вітчизняної економіки, змін регіональної спеціалізації у процесі повоєнної відбудови економіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Білик О.М. Основні напрями збереження і розвитку національного людського капіталу за рахунок активізації трудової мобільності. *Україна: аспекти праці*. 2009. № 1. С. 43–46.
2. Личковська М.Р. Сутність та тенденції формування трудової мобільності: національні проблеми. *Економіка і суспільство*. 2018. № 18. С. 667-673
3. Штундер І. Мобільність робочої сили як засіб забезпечення ефективної зайнятості. Вчені записки Університету «КРОК». 2013. №34. С.115-122
4. Gradus research company. Діагностування стану українського бізнесу під час повномасштабної війни Росії з Україною. URL: https://gradus.app/documents/188/BusinessInWar_Gradus_KSE_Report_30032022_ua.pdf

УДК 338

Вараксіна О. В.
доцент, Полтавський державний аграрний університет
Кириленко К. А.
викладач ВСП «Аграрно-економічний фаховий
коледж» ПДАУ

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Конкурентний потенціал підприємства відносно нова економічна категорія, в наукових колах трактування даного поняття відбувається з різних точок зору та наукових підходів, проте дослід-